

४. पर्यावरणीय व्यवस्थापन

१. पुढे दिलेली अन्नसाखळी योग्य क्रमाने पुन्हा लिहा. अन्नसाखळी कोणत्या परिसंस्थेतील आहे, त्या परिसंस्थेचे वर्णन लिहा :

नाकतोडा-साप-भातशेती-गरुड-बेडूक.

उत्तर: (1) योग्य अन्नसाखळी :

भातशेती → नाकतोडा → बेडूक साप -गरुड.

(2) वरील अन्नसाखळी भू-परिसंस्थेतील आहे.

(3) भू-परिसंस्थेत अनेक प्रकारचे जैविक घटक असतात. जसे कीटक, पक्षी, सस्तन प्राणी इत्यादी.

(4) उदाहरणात भातशेती म्हटले आहे याचा अर्थ ही परिसंस्था किनारपट्टीच्या जवळपास असावी. भाताच्या शेतात पाणी साठलेले राहते. त्यामुळे तेथे बेडूक वास्तव्य करतात.

(5) वरील अन्नसाखळीत उत्पादक भाताची रोपे आहेत. प्राथमिक भक्षक नाकतोडा हा कीटक आहे. द्वितीय भक्षक बेडूक, तृतीयक भक्षक साप आणि सर्वोच्च भक्षक गरुड आहे. या प्रत्येक पोषणपातळीवरच्या जैविक घटकांवर जीवाणू, कवक तसेच इतर कृमी विघटक म्हणून कार्य करतात. या परिसंस्थेत सूर्यापासून मिळणारी ऊर्जा भाताच्या रोपांतून ते थेट गरुडापर्यंतच्या पोषणपातळीत हस्तांतरित होते.

२. आपल्या पूर्वजांकडून ही पृथ्वी आपल्याला वारसा काने मिळालेली नसून ती आपल्या पुढच्या पिढीकडून उसनवार मिळाली आहे, या विधानाचा अर्थ स्पष्ट करा.

उत्तर: (1) जसजशा नव्या पिढ्या निर्माण होतात, तसतशा जुन्या पिढ्या नष्ट होत जातात. आपल्या आधीच्या पिढीने जे काही पृथ्वीवर उत्पात घडवून आणले त्यामुळे पृथ्वीच्या जीवसृष्टीवर भीषण परिणाम घडले आहेत.

(2) मुळात असलेले सजीव, त्यांच्यात असलेल्या आंतरक्रिया आणि परिसंस्थेतील वास्तव्य यांचा समतोल मानवाने स्वतःच्या स्वार्थासाठी आणि विकासाच्या भ्रामक कल्पनांनी नष्ट केला आहे.

(3) औद्योगिकीकरण, नागरीकरण, जंगलतोड अशा अनेक कारणांनी पृथ्वीवरच्या अनेक अन्नसाखळ्या आणि अन्नजाळी खंडित झाली आहेत.

(4) मानवाच्या अफाट लोकसंख्यावाढीमुळे आणि त्यांना लागणाऱ्या अन्न, वस्त्र आणि निवारा या गरजांसाठी इतर परिसंस्था जपणे हे कोणाच्याच लक्षात आले नाही.

(5) परिणामी, जी पृथ्वी आपल्या पूर्वजांनी आपल्या स्वाधीन केली तिचे संपूर्ण नुकसान करून आपण ती नव्या पिढीच्या स्वाधीन करीत आहोत. हा विकास शाश्वत नाही.

(6) नैसर्गिक साधनसंपदांचा अवाजवी उपयोग केल्याने पुढच्या पिढ्यांना अशा संपदा उपलब्ध होणार नाहीत. उदा. जीवाश्म इंधने, विविध धातू इत्यादी.

(7) आजच्या पिढीच्या पूर्वजांनी पर्यावरणाला ओरबाडून घेतल्यामुळे हवामान बदल, प्रदूषण, दुष्काळी परिस्थिती अशा अनेक समस्यांना पुढच्या पिढीला तोंड द्यावे लागेल.

म्हणून आपण आपल्या पूर्वजांकडून कवळ ही पृथ्वी वारसा हक्काने मिळवलेली नसून ती आपल्या पुढच्या पिढीसाठी देखील टिकवून ठेवायची आहे.

(8) यालाच शाश्वत विकास असे म्हटले आहे. आपल्याला पृथ्वी पुढच्या पिढीकडून उसनवार मिळाली आहे असे म्हणणे वावगे ठरणार नाही.

३. टिपा लिहा

(अ) पर्यावरण संवर्धन,

उत्तर : (1) पृथ्वीवर अनेक नैसर्गिक आणि मानवनिर्मित घटकांचा परिणाम होऊन बऱ्याच पर्यावरणीय समस्या निर्माण झाल्या आहेत. या समस्यांचा विपरीत परिणाम सर्व सजीवांवर होत असतो. हे जीव टिकवण्यासाठी आणि मानवाच्या जीवनाची गुणवत्ता चांगली करण्यासाठी पर्यावरण संवर्धनाची गरज निर्माण झालेली आहे.

(2) यासाठी पर्यावरण संवर्धनासंबंधीचे कायदे सरकारने केले आहेत. काही आंतरराष्ट्रीय करार देखील पर्यावरण संवर्धनासाठी केलेले आहेत. संयुक्त राष्ट्र संघटना देखील त्यात कृतिशील आहे. पर्यावरण संवर्धनासाठी आणि समस्या सोडवण्यासाठी युनायटेड नेशन्स एन्व्हायर्नमेंट प्रोग्रॅम (UNEP) ची स्थापना करण्यात आली आहे.

(3) पर्यावरण संवर्धनामध्ये लोक-सहभाग खूप आवश्यक आहे. यासाठी जनजागरण करणे महत्वाचे आहे. शालेय शिक्षणापासूनच ही पर्यावरणसंवेदी मूल्ये रुजवण्यासाठी सरकार प्रयत्नशील आहे.

पर्यावरण संवर्धन ही आपली सामाजिक जबाबदारी आहे. नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा योग्य आणि रास्त विनियोग करणे हा सुद्धा पर्यावरण संवर्धनाचा प्रयत्न आहे.

(आ) बिश्रोई चिपको आंदोलन,

उत्तर: राजस्थानच्या जोधपूर जिल्ह्यात खेजडी किंवा खेजडली हे गाव आहे. या गावाचे नाव तेथे असणाऱ्या खेजडी वनस्पतीवरून घेण्यात आलेले आहे. येथे प्रथम बिश्रोई समाजाचे आंदोलन झाले होते. खेजडली या गावात सर्वप्रथम चिपको आंदोलन सारखे आंदोलन इ.स. 1738 साली झाले होते. तेथील ग्रामस्थ अमृतादेवी हिच्या पुढाकाराने गावातील 363 बिश्रोई मंडळींनी वृक्षतोड थांबवण्यासाठी प्राणार्पण केले होते. या गावात खेजडी (*Prosopis cineraria*) या वनस्पतीची बरीच झाडे होती. या झाडांना बिश्रोई समाज पवित्र मानतो. अमृतादेवी म्हणाली, "एक झाड वाचवण्यासाठी एक-एक मुंडके उडाले तरी हरकत नाही, तेही योग्यच असेल!" अमृतादेवीला व तिच्या असू, रत्ना व भागुबाई या तिन्ही मुलींना राजाच्या माणसांनी झाडे तोडण्याच्या कुन्हाडीनेच मारून टाकले. ही बलिदानाची बातमी ऐकून 83 गावांतले लोक जमा झाले. 363 लोकांनी झाडांना मिठ्या मारून बलिदान केले. अबोल वृक्षांसाठी लोकांनी होतात्म्य पत्करले. राजाला आपल्या कृत्याचा पश्चात्ताप झाला. बिश्रोई समाजाच्या सन्मानार्थ जोधपूरच्या महाराजा अभय सिंग यांनी माफी मागितली आणि वृक्ष व अन्य जीवन संरक्षित ठेवण्याचे कबूल केले. विसाव्या शतकातील उत्तर प्रदेशातील चिपको आंदोलन देखील याच आंदोलनाची प्रेरणा घेऊन झाले.

(इ) जैवविविधता.

उत्तर: निसर्गामध्ये एकाच जातीच्या सजीवांमधील वैयक्तिक व आनुवंशिक फरक, सजीवांच्या जातींचे अनेक प्रकार आणि विविध प्रकारच्या परिसंस्था अशा संपूर्ण सजीवसृष्टीमुळे त्या प्रदेशाची जैवविविधता ठरते. ही जैवविविधता तीन पातळ्यांवर असते : आनुवंशिक विविधता, प्रजातींची विविधता आणि परिसंस्था विविधता. यांचा अर्थ अनुक्रमे एकाच जातीतील सजीवांमध्ये आढळणारी विविधता, एकाच प्रदेशात एकाच प्रजातीच्या प्राण्यांमधील किंवा वनस्पतींमधील विविधता आणि प्रत्येक प्रदेशातील परिसंस्थांनी विविधता असा असतो.

मानवाच्या विकासाच्या अनेक कृती जैवविविधतेला धोका पोहोचला आहे. ही जैवविविधता टिकवायची असेल तर आपल्याला खास प्रयत्न करावे लागतील.

जैवविविधतेचे संवर्धन करण्यासाठी राष्ट्रीय उद्याने व अभयारण्ये उभारणे, राखीव जैवविभाग घोषित करणे, विशिष्ट प्रजातींच्या संवर्धनासाठी खास प्रकल्प राबवणे असे प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

(ई) देवराई.

उत्तर: देवराई म्हणजेच Sacred Grove. समाजाने एकत्र येऊन देवाच्या नावाने संरक्षित केलेले जैवविविधतापूर्ण असे क्षेत्र म्हणजे देवराई. हे जंगल देवाच्या नावाने राखलेले व पवित्र समजले जात असल्यामुळे येथे कोणी जंगलतोड, शिकार अशा क्रिया करीत नाहीत.

हे परंपरेने चालत आलेले जंगल समाजाने सांभाळलेले 'अभयारण्य' च असते. सरकारचे वनखाते देवराईचा सांभाळ करीत नाही. परंतु स्थानिक समाज ही जबाबदारी घेतो. भारताच्या पश्चिम घाटात खूप देवराया आहेत. शिवाय संपूर्ण भारतात दाट जंगलांच्या देवराया आढळतात.

(उ) आपत्ती आणि आपत्ती व्यवस्थापन,

उत्तर: (उत्तरासाठी पाठ 10 पाहावा. या पाठात हा विषय नाही.)

४. प्रदूषणावर मात करणे हे प्रभावी पर्यावरणीय व्यवस्थापनाचे प्रभावी माध्यम आहे, हे कसे पटवून द्याल ते लिहा.

उत्तर: (1) प्रदूषण या मानवनिर्मित समस्येचे अनेक प्रकार आहेत. हवा, जल, ध्वनी, किरणोत्सारी, भूमी, औष्णिक, प्रकाश, प्लास्टिक असे विविध प्रकारचे प्रदूषण पृथ्वीवर निरनिराळ्या ठिकाणी होत असते.

(2) प्रदूषित पदार्थांचा विपरीत परिणाम हा सर्व सजीवांवर होतो.

सजीवांचे अस्तित्व त्यामुळे धोक्यात येते.

(3) जर प्रदूषणावर मात केली तर हेच सजीव जगू आणि टिकू शकतील.

(4) प्रदूषणाला आळा घालणे आणि त्यासाठी विशेष प्रयत्न करणे यांतून पर्यावरणाचे आपसूकच व्यवस्थापन होत असते. उदाहरणार्थ, प्लास्टिक इतस्ततः टाकण्यापेक्षा त्याचे योग्य नियोजन करून पुनःचक्रीकरण केल्यास प्लास्टिक प्रदूषण थांबेल शिवाय प्लास्टिकच्या कचऱ्याने जलाशयांतील आणि जमिनीवरच्या सजीवांची हानी होणार नाही. प्लास्टिकचे योग्य व्यवस्थापन केले तर या सजीवांचे संरक्षण आणि संवर्धन होऊ शकते.

5. पर्यावरण संवर्धनासंदर्भात तुम्ही कोणकोणते उपक्रम राबवाल? कसे? किंवा

उत्तर: ज्या ठिकाणी आपण राहतो त्या ठिकाणी पर्यावरणाच्या कोणत्या समस्या आहेत, त्यांचा आधी अभ्यास करू. या समस्यांवर काही उपाय करून त्यांची व्याप्ती कमी करणे, हे महत्वाचे आहे.

(1) झाडे लावणे आणि झाडे जगवणे हा सर्वात सहज आणि सोपा उपक्रम आहे. त्यासाठी वृक्षारोपणाचे कार्यक्रम हाती घेऊ. देशी झाडे आणि प्रदूषण, नागरीकरण इत्यादी परिस्थितीला तोंड देणारी झाडे लावण्याचा प्रयत्न करू.

(2) घनकचरा व्यवस्थापन करणे हे एक महत्वाचे कार्य आहे. घरातून, शाळेतून परिसरात कचरा फेकणे हे पूर्णपणे बंद केले पाहिजे. त्यासाठी आपल्या घरातच किंवा वसाहतीत ओला व सुका कचरा वेगवेगळा करणे हे करू, त्यासाठी लोक-सहभाग आवश्यक आहे.

(3) प्लास्टिक वापरावर नियंत्रण करण्यास लोकांना भाग पाडणे हा एक महत्वाचा प्रकल्प ठरू शकतो.

(4) जीवाश्म इंधनांचा वापर कमी करणे हे देखील महत्वाचे आहे; कारण त्यामुळे कार्बनचे प्रमाण वाढून हवामान बदल होत आहे. म्हणून थोड्या अंतरासाठी चालत जाणे, सायकलचा वापर करणे, सार्वजनिक वाहतुकीचा पर्याय स्वीकारणे या बाबींबद्दल जागरूकता निर्माण करता येईल.

(5) आजूबाजूच्या पशु-पक्ष्यांची काळजी घेणे, त्यांना अन्न आणि पाणी पुरवणे, त्यांनाही आपल्याबरोबरच जगण्याची संधी देणे हे काम करू.

(6) पर्यावरण संवर्धनाच्या माहितीचा प्रचार व प्रसार करू. या आणि अशा छोट्या छोट्या कृतीतून पर्यावरणाचे संवर्धन करणे शक्य आहे.

६. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा

(अ) पर्यावरणावर परिणाम करणारे घटक लिहा.

उत्तर: (1) पर्यावरणावर जैविक आणि अजैविक घटक परिणाम करतात, यात काही घटक नैसर्गिक असतात, तर काही मानवनिर्मित असतात.

(2) जैविक घटकांमध्ये सजीवांच्या विविध आंतरक्रिया पर्यावरणावर परिणाम घडवून आणतात.

(3) मानवाच्या कृती जसे, जंगलतोड, औदयोगिकीकरण, नागरीकरण इत्यादी पर्यावरणावर खूप मोठा आणि घातक परिणाम करतात.

(4) नैसर्गिक आपत्तीमुळे देखील पर्यावरणावर परिणाम होतो.

उदा., भूकंप, चक्रीवादळे, वणवा, ढगफुटी, दुष्काळ अशा कारणांनी पर्यावरणावर परिणाम होतो.

(आ) पर्यावरणामध्ये मानवाचे स्थान महत्वाचे का आहे?

उत्तर: (1) पृथ्वीवर मानवाची उत्क्रांती झाल्यावर त्याने आपल्या बुद्धीच्या जोरावर स्वतःला हवे तसे बदल करायला सुरुवात केली.

(2) इतर प्राण्यांच्या तुलनेत मानवाकडे बुद्धी, स्मरणशक्ती आणि कल्पनाशक्ती होती. या गुणांमुळे त्याने इतर सर्व सजीवांवर प्रभुत्व प्रस्थापित केले.

(3) पृथ्वीवर उपलब्ध असलेल्या साधनसंपत्तीचा त्याने बेसुमार वापर केला.

(4) विकासाच्या नावाखाली मानवाने निसर्गाचा विनाशच जास्त केला. त्यामुळे प्रदूषणासारख्या अनेक पर्यावरणीय

समस्या वाढत गेल्या.

(5) परिसंस्थांचा समतोल बिघडवला गेला. मानवाव्यतिरिक्त दुसरा कोणताही सजीव असे काहीही करू शकत नाही. हे सजीव निसर्गाचे कायदे मानणारे असतात,

(6) त्यामुळे पर्यावरणामध्ये मानवाचे स्थान महत्त्वाचे ठरते.

(इ) जैवविविधतेचे प्रकार सांगून त्यांची उदाहरणे लिहा.

उत्तर: जैवविविधता तीन पातळ्यांवर दिसते. या पातळ्या पुढीलप्रमाणे आहेत:

आनुवंशिक विविधता, प्रजातींची विविधता, परिसंस्था विविधता.

(1) आनुवंशिक विविधता म्हणजे एकाच जातीतील सजीवांमध्ये आढळणारी विविधता, प्रत्येक प्राणी किंवा माणूस एकसमान नसतो. थोडे थोडे वेगळेपण प्रत्येकात असते.

(2) प्रजाती विविधता ही एकाच प्रदेशात एकाच प्रजातीच्या सजीवांमध्ये आढळून येते. प्रजाती विविधतेमध्ये वनस्पती, प्राणी व सूक्ष्मजीव यांच्या विविध प्रकारांचा समावेश होतो.

(3) परिसंस्था विविधता म्हणजे निरनिराळ्या प्रदेशांतून दिसून येणाऱ्या परिसंस्था होय. प्रत्येक प्रदेशातल्या अनेक परिसंस्थांत प्राणी, वनस्पती, सूक्ष्मजीव व अजैविक घटक वेगवेगळे असतात. एखाद्या प्रदेशातील सजीव आणि त्याचा अधिवास आणि पर्यावरणातील फरक यांच्या संबंधांतून परिसंस्थेची निर्मिती होते. अर्थात नैसर्गिक व मानवनिर्मित अशादेखील दोन स्वतंत्र परिसंस्था असतात.

(ई) जैवविविधतेचे संवर्धन कसे करता येईल?

उत्तर: पुढील उपायांनी जैवविविधतेचे संवर्धन करता येईल:

- (1) दुर्मिळ जातींच्या सजीवांचे संरक्षण करणे.
- (2) राष्ट्रीय उद्याने व अभयारण्ये यांची निर्मिती करणे.
- (3) काही क्षेत्रे 'राखीव जैवविभाग' म्हणून घोषित करणे,
- (4) विशिष्ट प्रजातीच्या संवर्धनासाठी खास प्रकल्प सुरू करणे.
- (5) प्राणी व वनस्पतींचे संवर्धन करणे.
- (6) पर्यावरण विषयक कायद्याचे पालन करणे.
- (7) पारंपरिक ज्ञानाची नोंद करून ठेवणे.

(उ) जादव मोलाई पयांगच्या गोष्टीतून आपणांस काय बोध मिळतो?

उत्तर: जादव मोलाई पयांग हा तसे पाहिले तर सामान्य आणि गरीब माणूस. केवळ कामगार असलेल्या पयांगना पर्यावरण संरक्षण आणि संवर्धन यांची जाण होती. यासाठी त्यांनी एकट्याच्या हिमतीवर 1360 एकर क्षेत्रात जंगल तयार केले. यासाठी त्यांनी अथक परिश्रम घेतले. यावरून साध्या माणसाला देखील हा चमत्कार करता येतो हे दाखवले.

अनेक माणसे मिळून अखखे जंगल नष्ट करतात, पण एका माणसाने मात्र मनात आणले तर त्याला अखखे जंगल निर्माण करता येते, हे महत्त्वाचे सत्य जादव मोलाई पयांग च्या गोष्टीतून आपल्याला समजते.

(ऊ) जैवविविधतेची संवेदनक्षम क्षेत्रे सांगा.

उत्तर: (1) संपूर्ण जगात अ स्थळांची जैवविविधतेची संवेदनक्षम क्षेत्रे अशी नोंद केली गेली आहे.

(2) ही क्षेत्रे एके काळी पृथ्वीच्या 15.7% एवढ्या भागावर होती.

(3) आज सुमारे 86% संवेदनक्षम क्षेत्रे आधीच नष्ट झाली आहेत

(4) सध्या फक्त 2.3% पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर संवेदनक्षम क्षेत्रांचे अखंड अवशेष शिल्लक आहेत.

(5) यामध्ये 1,50,000 वनस्पतींच्या प्रजाती समाविष्ट आहेत. या एकूण जागतिक स्तरावर 50% आहेत.

(6) पश्चिम घाट, आसाममधील मानस अभयारण्य आणि सुंदरबन अभयारण्य ही भारतातील संवेदनक्षम क्षेत्रे आहेत.

(7) भारतातील 135 प्राणी प्रजातीपैकी सुमारे 85 प्रजाती ईशान्य प्रदेशातील जंगलात आढळून येतात,

(8) पश्चिम घाटात 1500 हून अधिक प्रदेशनिष्ठ वनस्पतींच्या प्रजातीही आढळून येतात.

(9) जगातील एकूण वनस्पती प्रजातीपैकी सुमारे 50,000 वनस्पती प्रजाती प्रदेशनिष्ठ आहेत.

(ए) प्राणी आणि वनस्पतींच्या असंख्य प्रजाती धोक्यात येण्याची कारणे काय आहेत? त्यांना कसे वाचवता येईल?

उत्तर: (1) प्राणी आणि वनस्पतींच्या असंख्य प्रजाती नैसर्गिक तसेच मानवनिर्मित कारणांनी धोक्यात येतात.

(2) नैसर्गिक कारणांपैकी भूकंप, हवामानबदल, पूर, वणवे, दुष्काळ अशा नैसर्गिक आपत्ती आणि त्यामुळे झालेली अन्न-पाण्याची कमतरता, अशी काही ठळक कारणे आहेत.

(3) मानवनिर्मित कारणांत शिकार करणे, वन्य प्राण्यांच्या अधिवासात स्वतःच्या वसाहती बांधणे, धरणे बांधणे, रस्ते तयार करणे, या व अशा सर्व कारणांसाठी जंगलांचा नाश करणे, प्रदूषण औद्योगिकीकरण, मानवाचा लोकसंख्या विस्फोट अशा काही कारणांचा समावेश होतो.

(4) या प्रजाती वाचवण्यासाठी शास्त्रज्ञ आणि पर्यावरणतज्ज्ञ अनेक उपाय करतात. यांत अभयारण्य किंवा राष्ट्रीय उद्यान म्हणून एखादे जैवसमृद्ध क्षेत्र घोषित करण्यात येते. तसेच 'संवेदनक्षम क्षेत्र' या ठिकाणी प्रजाती आणि जातींची विशेष काळजी घेतली जाते.

(5) निरनिराळ्या कायद्यांनी आणि त्यांच्या उप-कलमांनी अन्य जीव आणि वनस्पतींना संरक्षण दिले जाते. प्राणी आणि वनस्पतींना इजा करणाऱ्या गुन्हेगाराला शिक्षा दिली जाते.

७. खालील चिन्ह संकेत काय सांगतात? त्या आधारे तुमची भूमिका लिहा

(i)

(ii)

(iii)

उत्तर:

(i) हे चिन्ह कपात, पुनर्वापर व पुनर्चक्रीकरण या प्रक्रिया दाखवते. नैसर्गिक साधनसंपदेचा अपव्यय टाळावा हे या चिन्हातून समजते.

(ii) हे चिन्ह 'पाणी वाचवा' हा संदेश देते

(iii) 'सौर ऊर्जेची कास धरा' हा संदेश या चिन्हातून मिळतो.

भूमिका:

वरील सर्व चिन्हे 'पर्यावरणस्नेही' या संकल्पनेची घातक आहेत.

पहिल्या चिन्हावरून नैसर्गिक साधनसंपदांचा विनियोग योग्य प्रकारे हावा हे समजते. जितके शक्य असेल तितके चंगळवाद टाळण्याचा प्रयत्न करावा.

पाण्याची समस्या सगळ्याच गावा-शहरांत आहे. गावामध्ये तर पाण्याच्या तुटवड्यामुळे दुष्काळी परिस्थिती निर्माण होते. कृषिउत्पादनावर देखील याचा गंभीर परिणाम होतो. म्हणून 'पाणी वाचवा' हा संदेश सर्वदूर पोहोचणे योग्य आहे.

सौर ऊर्जा ही नूतनकरणीयक्षम ऊर्जा असल्याने आणि आपल्या देशात सूर्यप्रकाश भरपूर असल्याने आपल्याला या पर्यायाचा विचार केला पाहिजे. सौर ऊर्जेच्या वापराने आपण प्रदूषणकारी जीवाश्म इंधनांचा वापर टाळू शकतो. अशा चिन्हांतून आपल्याला पर्यावरणस्रेही वर्तणुकीचे विचार समजतात आणि त्यायोगे आपण योग्य कृती करतो.